

УДК 330.341.1(477):330.526.33

Комерціалізація інновацій в Україні: передумови та вітчизняні реалії

Олефіренко О.М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу та УІД
Сумського державного університету

У статті досліджено рівень інноваційного розвитку України в контексті світових тенденцій та передумови, що визначають напрямок реалізації процесу комерціалізації. Проаналізовано внутрішні складові рівня інноваційного розвитку України. Визначено перелік основних проблем на шляху ефективного імплементації суб'єктами господарювання процесу комерціалізації інновацій.

Ключові слова: бізнес, глобальний індекс інноваційного розвитку, держава, інновації, комерціалізація, наукові дослідження, підприємство.

Олефиренко О.М. КОММЕРЦИАЛИЗАЦИЯ ИННОВАЦИЙ В УКРАИНЕ: ПРЕДПОСЫЛКИ И ОТЕЧЕСТВЕННЫЕ РЕАЛИИ

В статье исследован уровень инновационного развития Украины в контексте мировых тенденций и предпосылки, определяющие направление реализации процесса коммерциализации. Проанализированы внутренние составляющие уровня инновационного развития Украины. Определен перечень основных проблем на пути эффективной имплементации субъектами хозяйствования процесса коммерциализации инноваций.

Ключевые слова: бизнес, глобальный индекс инновационного развития, государство, инновации, коммерциализация, научные исследования, предприятие.

Olefirenko O.M. INNOVATIONS COMMERCIALIZATION IN UKRAINE: PRECONDITIONS AND DOMESTIC REALITIES

It is studied the level of innovation development of Ukraine in the context of global trends and conditions that determine the direction of commercialization realization process in the article. The internal components of the innovation development of Ukraine analyzed. The list of major problems on the way of effective implementation of innovation commercialization process by the business entities is determined.

Keywords: business, global index of innovation development, the government, innovations, commercialization, research, enterprise.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Динаміка зміни ринкових умов господарювання, яку можна спостерігати останнім часом в Україні, актуалізує питання оцінювання та врахування об'єктивних факторів ризику як основного різновиду загроз, які можуть радикально вплинути на господарську діяльність промислового підприємства, спричинити невиконання договірних зобов'язань та отримання значних збитків.

В економічній теорії частіше за все виділяють дві основні групи об'єктивних факторів ризику: фактори безпосереднього впливу та опосередкованого впливу.

До факторів безпосереднього впливу зазвичай відносять:

- зміни у законодавчих і нормативно-правових актах, які регулюють господарську й підприємницьку діяльність;
- введення в дію спеціальних регуляторних постанов органів влади різного рівня,

щодо обмеження або тимчасового обмеження окремих видів господарської діяльності, введення в дію спеціальних умов діяльності, ліцензування, тощо;

- зміни у бюджетній, фінансово-кредитній чи податковій системах;
- дії економічних контрагентів (постачальників, споживачів, торговельних і збутових посередників і т. д.);
- зміна конкурентного середовища;
- зміна ринкової кон'юнктури;
- дії криміналітету;
- корупція, тощо.

До факторів опосередкованого впливу відносять:

- загальну політичну, економічну, демографічну, соціальну, екологічну ситуації та їхні зміни;
- стихійні лиха, військові дії та соціальні збурення;
- зміни у міжнародних економічних відносинах між Україною та країнами контрагентами;

– зміна торгівельного балансу країни та інфляційні процеси;

– впливи, пов'язані з розвитком науково-технічного прогресу, появою радикальних новацій чи поліпшуючих інновацій, нових технологій, матеріалів тощо.

Враховуючи зазначене, проблема визначення стратегічних напрямів розвитку підприємства стає особливо важливою в економіці світового розвитку. Вагоме місце у вирішенні цієї проблеми займає інноваційна діяльність суб'єктів господарювання в цілому та безпосередньо комерціалізація інновацій, яка здатна прискорити темпи інноваційного розвитку, виступити тригером стимулювання науково-дослідної та інноваційної діяльності на рівні всієї держави. Цей процес можна умовно можна поділити на дві фази: 1 – фаза створення нового продукту; 2 – фаза виробництва та розповсюдження інновацій. Це складний процес, управління яким потребує високоякісного менеджменту суб'єкта господарювання. Поряд з цим, не менш важливою є роль держави у цьому процесі через стимулювання інноваційного розвитку економіки та формування відповідного нормативно-правового забезпечення, сприятливих умов для залучення фінансових ресурсів тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичний базис інноваційного розвитку широко висвітлений у працях провідних зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема: Фатхутдінова Р. [1], Шумпетера Й. [2], Геєця В. [3], Друкера П. [4] та багатьох інших. Проблематика трансферу технологій та організації процесу комерціалізації інновацій досліджується провідними зарубіжними та вітчизняними фахівцями, серед яких: Мухопад В. І. [5], Наумов О. Ф. та Захарова А. А. [6], Ляшенко О. М. [7], Лукша О. [8, 9], Бут С. [10], Лі Ю. [11], Антонюк Л. [12] та багатьох інших. У працях зазначених вчених досліджуються питання організації процесу комерціалізації та трансферу інновацій, постулати управління цим процесом, проблеми ефективності інноваційної діяльності суб'єктів господарювання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність напрацювань за даною тематикою, питання ефективної передачі інноваційних розробок зі сфери науки до бізнесу, а також ряд питань імплементації та налагодження процесу комерціалізації інновацій вітчизняними суб'єктами господарювання є недостатньо опрацьованими та обґрунтованими в науковій літературі.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження передумов, закономірностей та проблем організації процесу комерціалізації інновацій в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рівень інноваційного розвитку країни є одним з ключових факторів процесу залучення інвестицій суб'єктами господарювання усіх сфер економіки, що, у свою чергу, вважається вагомим критерієм загального економічного зростання.

Для оцінювання рівня впровадження державою інновацій був розроблений Глобальний індекс інноваційного розвитку (англ. *The Global Innovation Index*). Даний показник вважається загальноприйнятим та найбільш змістовним індексом для оцінювання рівня інноваційного розвитку країни.

За підсумками 2015 року Україна за рівнем розвитку інновацій знизилася свої позиції у глобальному рейтингу на один пункт, попередньо піднявшись на вісім позицій у 2014 р. і станом на 01.01.2016 займала 64-у позицію серед 143 держав світу, розташувалася в списку між Сербією та Сейшелами.

Значення українського індексу інноваційного розвитку досягло максимуму за останні п'ять років і станом на 01.01.2016 становило 36,45 бали (табл. 1). Цей показник перевищує середнє значення індексу серед держав з рівнем доходу нижче середнього, але суттєво нижчий від середньоєвропейського рівня. Проте, за даними дослідження, варто зауважити про високу ефективність інноваційної політики України, за показником якої вона знаходиться на 15-му місці серед країн, які приймали участь в дослідженні.

Таблиця 1
Динаміка The Global Innovation Index для України

Рік	Кількість балів	Місце в рейтингу
2011	35,0	60
2012	36,1	63
2013	35,8	71
2014	36,3	63
2015	36,45	64

Як видно з таблиці 1, у 2011 році при меншій кількості балів Україна була вище в рейтингу ніж в 2015 році, що свідчить про відставання рівня інноваційного розвитку нашої країни від інших.

Відповідно до результатів дослідження, п'ятий рік поспіль звання найбільш інновацій-

ної країни світу утримує Швейцарія, значення індексу якої в рейтингу 2015 році склало 68,3 бали, порівняно з 64,8 балами у 2014 р., що майже вдвічі більше ніж в Україні.

Друге та третє місця в світовому рейтингу за підсумками як 2014 р., так і в 2015 р. займають Великобританія (62,42 бали) і Швеція (62,40 бали). Варто зауважити, що європейські країни займають вісім із десяти позицій глобального рейтингу. Перелік європейських країн доповнили лише США (60,10 балів) та Сінгапур (59,36 бали), що зайняли п'яте та шосте місця відповідно.

Варто зазначити, що країни, показники яких, хоча б, на 10 відсотків випереджають показники інших країн у їхній групі за рівнем доходу, мають назву «нові новатори». Дванадцятьма країнами з високим і середнім рівнями доходу, показники яких випереджають показники інших країн у відповідній групі, є Республіка Молдова, Китай, Монголія, В'єтнам, Індія, Йорданія, Вірменія, Сенегал, Малайзія, Таїланд, Україна й Грузія, а серед країн з низьким рівнем доходу кращі показники мають Кенія, Уганда, Мозамбік, Руанда, Малаві, Гамбія і Буркіна-Фасо [13]. Зазначені «нові новатори», в тому числі й Україна, демонструють зростання індикаторів інноваційної діяльності, причинами чого слід вважати вдосконалення нормативної бази щодо впровадження інноваційної діяльності, наявність кваліфікованої робочої сили з вищою освітою та більш ефективна інноваційна інфраструктура, більш глибока інтеграція з міжнародними кредитно-інвестиційними ринками.

Розглядаючи підгрупу країн із доходом нижче середнього, варто зазначити, що

Україна за результатами 2015 року займала 4 місце після Молдови, В'єтнаму та Вірменії.

Таким чином, Україну слід ідентифікувати як країну із низьким рівнем інноваційності, проте зі значним потенціалом, який варто реалізовувати в найближчому майбутньому для забезпечення конкурентних позицій на світових ринках. Це відповідним чином позначається й на процесі комерціалізації інновацій, що потребує відповідної фінансової підтримки та якісного нормативно-правового забезпечення.

Досліджуючи внутрішні складові рівня інноваційного розвитку України та їх вплив на процес комерціалізації інновацій, варто, перш за все, зупинитись на основних передумовах, що забезпечують такий розвиток та проаналізувати стан економічного розвитку країни в цілому. Так, на рис. 1 відображена динаміка показника валового внутрішнього продукту в Україні за період 2010-2014 рр.

Як видно з рис. 1, за останні п'ять років обсяг ВВП України у фактичних цінах мав стабільну тенденцію до зростання, проте індекс фізичного обсягу ВВП демонстрував негативну тенденцію, а падіння реального ВВП у 2014 році ще не можна вважати дном економічного розвитку у зв'язку із ситуацією в країні, а саме, з огляду на деструктивний вплив військових дій на Сході країни, що стримує залучення іноземних інвестицій в країну та унеможливорює стрімкий розвиток та оздоровлення економіки.

Ще одним важливим показником для оцінювання рівня інноваційного розвитку економіки України є кількість організацій, які виконують наукові дослідження й розробки,

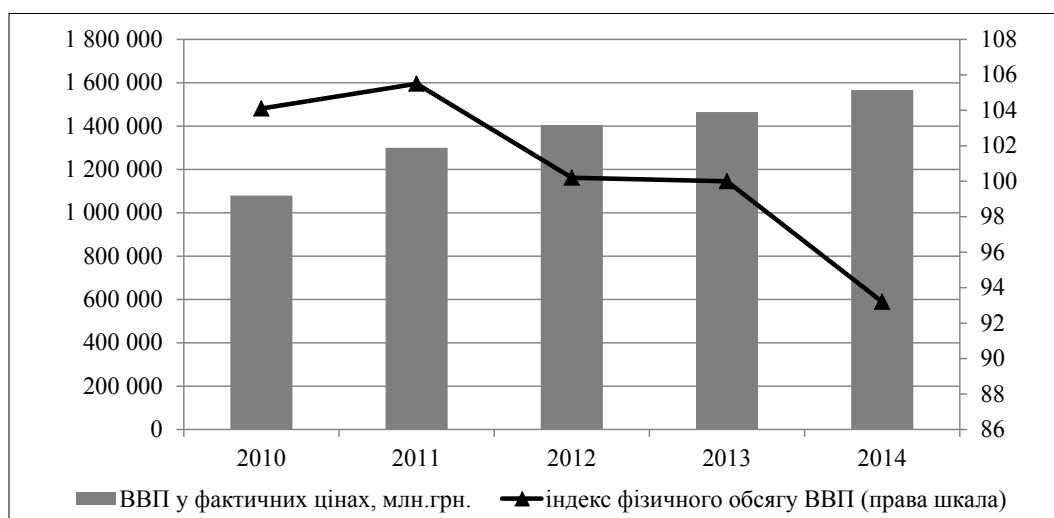

Рис. 1. Динаміка ВВП України (у фактичних цінах) та індексу фізичного обсягу ВВП за період 2010-2014 рр.

що прямо впливає на ефективність процесу комерціалізації інновацій (рис. 2).

Як видно з рис. 2, до 2005 року обсяг організацій, які виконують наукові дослідження й розробки в Україні мав тенденцію до зростання, але, починаючи з 2006 року спостерігається чітка негативна динаміка цього показника. Частково це пов'язано з тим, що, починаючи з 2006 р. не звітують організації, які виконували лише науково-технічні послуги, а в 2014 році дані наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції. Проте, дана тенденція пояснюється також і ускладненням економічної ситуації в країні.

Зазначені тенденції зміни кількості підприємств, що займаються інноваційною діяль-

ністю не відображають якісні зміни в інноваційному процесі. Так, відзначено суттєве зростання обсягу виконаних наукових та науково-технічних робіт в Україні за період аналізу, проте повністю протилежною є ситуація в дослідженні питомої ваги зазначених робіт в загальному обсязі ВВП України (рис. 3). Протягом періоду аналізу їх частка зменшилась з 1,36% до 0,7% при зростанні обсягів з 1,1 млрд. грн. майже до 11 млрд. грн. Це свідчить про незадовільний стан процесу комерціалізації інновацій та неефективне управління ним. Також негативний вплив здійснює незначна частка інноваційно-активних підприємств, яка за період аналізу не перевищувала 20% та коливалась в межах від 11,2% до 18%. При збільшенні питомої ваги підприємств, що займались науковими розробками та впрова-

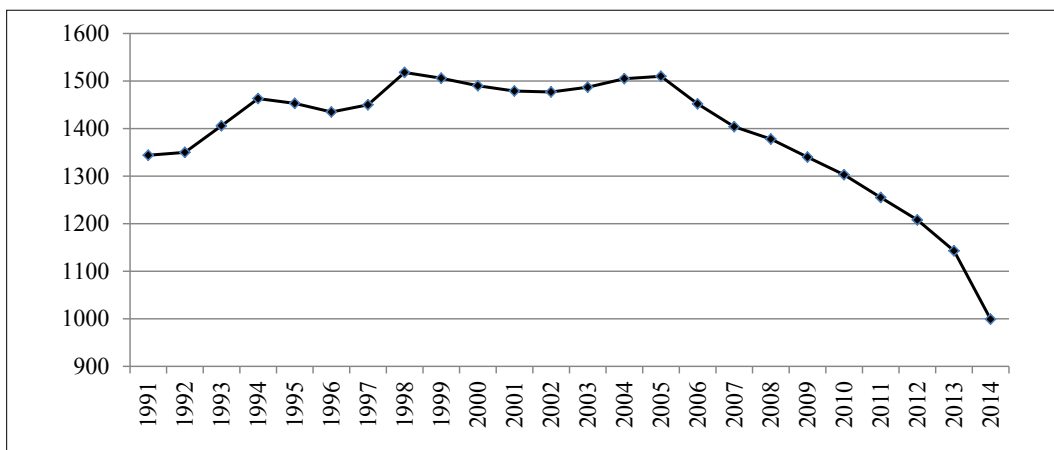

Рис. 2. Кількість організацій, які виконують наукові дослідження й розробки в Україні за період 1991-2014 рр.

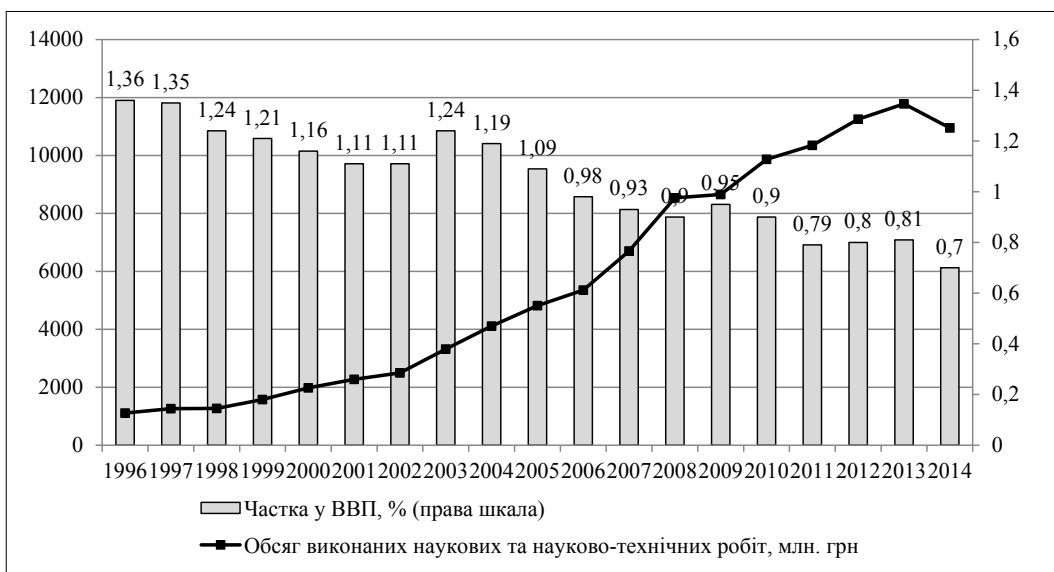

Рис. 3. Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт в Україні за період 1996-2014 рр.

джували інновації, питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції зменшується, що негативно характеризує інноваційну політику підприємств та механізм управління процесом комерціалізації інновацій в цілому.

Поряд з цим за останні п'ять років спостерігається збільшення розривів між підприємствами, які займаються інноваційною діяльністю, та тими, що конкретно впроваджували інновації. Отже, механізм управління процесом комерціалізації інновацій потребує негайного перегляду та відповідних коригувань.

Висновки з дослідження. Проведений аналіз передумов та сучасного стану провадження інноваційної діяльності в Україні та імплементації процесу комерціалізації інновацій суб'єктами господарювання свідчить про наявність суттєвих проблем, невідповідність сучасному рівню інноваційності у світі та потребам соціально-економічного розвитку країни. Так, серед ключових перешкод на шляху налагодження ефективного процесу комерціалізації інновацій підприємствами України варто відзначити: недосконалість законодавства у напрямку захисту інтелектуальної власності (патентне та майнове право, повна та часткова передача прав власності на інноваційні розробки, тощо); нерозвиненість інфраструктури (відсутність ефективно функціонуючих технопарків, бірж, інноваційних інкубаторів, наукових парків тощо); низька якість інфор-

маційного супроводу процесу; несприятливий інноваційно-інвестиційний клімат в країні та значні ризики; недостатнє фінансове забезпечення процесу (з боку держави – недостатнє бюджетне фінансування та обмеженість державних інвестицій, з боку приватних інвесторів – нерозвиненість інституту венчурного фінансування та фондового ринку, з боку підприємницького сектору – відсутність власних ресурсів); неефективне державно-приватне партнерство; низька інноваційна активність підприємств та низький рівень мотивації здійснення відповідних розробок; застаріла матеріально-технічна база підприємств тощо.

Вирішення зазначених проблем суттєво посилить позиції України на світовій арені інноваційних розробок, забезпечить відповідний високий рівень економічного зростання в країні, підвищить ефективність інноваційної та інвестиційної політики у країні, створить сприятливі умови для стимулювання інноваційного розвитку. Ефективна імплементація процесу комерціалізації інновацій суб'єктами господарювання з урахуванням позитивного досвіду провідних країн світу відповідним чином позначиться й на процесі трудової міграції («втечі мізків»), що забезпечить суб'єктів господарювання кваліфікованим персоналом, на якості ресурсного забезпечення, що позитивно вплине на результативність діяльності та конкурентоздатність підприємств на ринку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Фатхутдинов Р. А. Инновационный менеджмент : учебник для вузов / Р. А. Фатхутдинов. – 5-е изд. – СПб. : Питер, 2007. – 488 с.
2. Schumpeter J. A. Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung. Untersuchungen über die geschichte der theoretischen nationalökonomie. – Paris: Librairie Dalloz, 1935. – 148 p.
3. Геєць В. Ще раз про складові економічного піднесення в Україні / В. Геєць // Економіка України . – 1998. – № 11. – С. 17–29.
4. Друкер П.Ф. Бизнес и инновации / П.Ф. Друкер. – М. : Вильямс, 2007. – 432 с.
5. Мухопад В. И. Коммерциализация интеллектуальной собственности / В.И. Мухопад. – М. : Магистр, 2010. – 511 с.
6. Наумов А.Ф., Захарова А.А. Коммерциализация научных результатов как стадия инновационного процесса // Инновационная деятельность. – 2013. – № 2(25). – С. 46-51.
7. Ляшенко О. М. Моделі комерціалізації та трансферу технологій в умовах глобального середовища : монографія / О. М. Ляшенко; Терноп. нац. екон. ун-т. – Тернопіль : ТНЕУ, 2007. – 366 с.
8. Лукша О. Центр коммерциализации технологий – организационное развитие: как создать, управлять, организовать мониторинг и оценку деятельности : Проект EuropeAid «Наука и коммерциализация технологий» / О. Лукша, П. Сушков, А. Яновский // Серия методических материалов «Практические руководства для центров коммерциализации технологий». – М.: РИА Стандарты и качество, 2006. – 124 с.
9. Методическая поддержка центров коммерциализации технологий. Практические руководства. Часть 1 / под ред. О. Лукша, П. Сушков, А. Яновский. – М.: ЦИПРАН РАН, 2006. – 392 с.

10. Бут С. Ю. Механізм комерціалізації результатів інноваційної діяльності / С. Ю. Бут, І. О. Совершенна // Інноваційна економіка: Всеукраїнський науково-виробничий журнал, 2009. – № 2. – С. 20-23.

11. Lee Y. Technology Transfer from University to Industry. A Large-Scale Experiment with Technology Development and Commercialization / Y. Lee, R. Gaertner // Policy Studies Journal. – 1994. – Vol. 22, № 2. – P. 384–399.

12. Антонюк Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації / Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук. — К. : КНЕУ, 2003. – 394 с.

13. The Global Innovation Index 2015. Effective Innovation Policies for Development / Soumitra Dutta, Bruno Lanvin, and Sacha Wunsch-Vincent. – Geneva, Switzerland: the World Intellectual Property Organization, 2015. – 453 p.